

BOLJ ALI MANJ KNJIŽNO: PROBLEMI JEZIKOVNE ANALIZE RAČUNALNIŠKO POSREDOVANE NEFORMALNE KOMUNIKACIJE¹

Pri jezikovnih analizah neformalne računalniško posredovane komunikacije in spletnih besedil naletimo na metodološko težavo, kako jih obravnavati z vidika (ne)knjižnosti. Pregled objavljenih raziskav kaže težnjo po analiziranju na podlagi odstopanja od knjižne norme in uvrščanju besedil v posamezne jezikovne zvrsti, pri čemer pa pogosto umanjka upoštevanje širšega konteksta. V empiričnem delu predstavljamo stopenjsko razvrščanje sporočil v štiri skupine glede na (ne)knjižnost, ki so ga opravili študentke in študenti. Ugotavljamo, i) da je dojemanje (ne)knjižnosti odvisno od jezikovnih in kontekstualnih dejavnikov ter intence tvorcev, ii) da jasno razmejevanje med skupinami po jezikovnih značilnostih ni mogoče in iii) da se besedila po stopnji (ne)knjižnosti razvrščajo tudi znotraj posamezne skupine, ki je sicer bolj ali manj (ne)knjižna.

Ključne besede: računalniško posredovana komunikacija, sporočila, socialne zvrsti, (ne)knjižnost, slovenščina

More or less standard: problems of the linguistic analysis of computer-mediated informal communication

One of the methodological problems in the linguistic analysis of informal computer-mediated communication and online texts is how to analyse them in terms of standard or non-standard language varieties. A review of published articles shows a tendency to analyse such texts on the basis of deviation from the standard norm and to categorise them into specific language varieties, often without taking the broader context into account. In the empirical part, the results of the classification of text messages by university students into four different groups based on the degree of (non-)standardness are presented. The results show that: i) the perception of standard or non-standard language depends on linguistic and contextual factors as well as on the intention of the language users, ii) no clear distinction between va-

¹ Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa št. P6-0215 (Slovenski jezik – bazične, kontrastivne in aplikativne raziskave), ki ga je sofinancirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

rieties based on linguistic features is possible, and iii) texts are also classified according to their degree of (non-)standardness within a given group that is otherwise more or less standard.

Keywords: computer mediated communication, text messages, language varieties, (non-)standard language, Slovenian

1 Uvod

Prispevek je nastal ob metodoloških zadregah jezikoslovne obravnave (oziroma analize) neformalnih pisnih sporočil in drugih besedil v digitalnem okolju, ki deloma ali v celoti niso v knjižnem oziroma standardnem jeziku.² Te zadrege so sorodne tistim pri jezikoslovni analizi spontanega govornega diskurza (Bitenc 2016). Pri obeh vrstah komunikacije namreč ne najdemo visoke stopnje jezikovnozvrstne konsistentnosti. Toda če tak pojav pojmuje kot jezikovnozvrstno heterogenost (kot Dobrovoljc 2018), posredno domnevamo, da so viri heterogenih jezikovnih izbir različne jasno opredeljive jezikovne zvrsti. V sklepanju moramo nato še korak dlje: če sta viri takih heterogenih jezikovnih praks, torej tudi jezikovnih izbir vsaj dve jasno opredeljivi jezikovni zvrsti (nekateri, recimo Smole (2004), so prepričani, da sta v vsakem jezikovnem kontinuumu samo dva jezikovna (pod) sistema, in sicer knjižni jezik ter narečje), lahko – v okviru realnega pojmovanja komunikacije – predpostavljamo, da morata ti zvrsti biti govorcem in govorkam na razpolago bodisi v obliki diskurzov, ki so jezikovnozvrstno popolnoma konsistentni, bodisi v obliki konsistentno usvojene zmožnosti teh opredeljivih, predvidljivih jezikovnih zvrsti – ali kar v obeh oblikah.

Vsaj za knjižni (oziroma standardni) jezik glede tega ni nobene dileme. Obstajajo besedila s popolnoma konsistentno rabo knjižnega jezika; ta besedila ne le obstajajo, ampak so, vsaj nekatera, temelj obstoja jezika, jezikovne in celo narodne skupnosti. Domnevamo lahko, da pri večini odraslih govorcev in govork obstaja tudi konsistentno znanje (pisnega) knjižnega jezika, podprto z jasno kodifikacijo, šolskim, lektorskim in drugimi pogoni oziroma sistemi. Veliko bolj vprašljivo je, ali obstaja tudi kaka druga podobno konsistentna jezikovna zvrst. Z jezikoslovnega stališča se sicer lahko tako zdi tudi posamezno narečje – čemur pa težko pritrdimo s stališča realne jezikovne zmožnosti in dejanskih jezikovnih izbir v komunikacijskih praksah posameznih govork in govorcev. Zato domnevamo, da je produktivni jezikovni repertoar sodobnih govork in govorcev izrazito raznorodni, in sicer ne le za govorno, temveč tudi za pisno sporazumevanje. Njihova receptivna jezikovna zmožnost pa je – ob načelni in praktični pripravljenosti na sporazumevanje – še bistveno širša.

Analiza dejanskih jezikovnih izbir pri zvrstno odprti komunikaciji (in taka komunikacija je v sodobnih družbenih razmerah prevladujoča) ne bi smela temeljiti samo na segmentaciji uporabljenih jezikovnih izrazil in njihovem razvrščanju v

² V nadaljevanju prispevka uporabljamo termin (ne)knjižni jezik, saj je ta bolj splošno razširjen kot standardni jezik, razumemo pa ga v ožjem funkcionalnem in ne v simbolnem smislu.

jezikovnozvrstne kategorije. Pri analizi sporočil, posredovanih z mobilnih naprav, bomo zato poskusili smiselno uporabiti tudi koncept zvrstne namere tvorcev in tvork ter koncept (ne)knjižne stopenjskosti sporočil. To pomeni, da knjižnost ni neposredno ugotovljiva lastnost vseh izbranih jezikovnih izrazil v posameznem sporočilu, ampak jo pojmuje kot okvirno namero tvork in tvorcev in merimo kot stopenjsko lastnost posameznega sporočila oziroma posamezne izmenjave sporočil, odvisno tudi od neposrednega konteksta.

2 Jezik v digitalnem okolju

Internet in z njim povezan spletni jezik (angl. *netspeak*) ter računalniško posredovana komunikacija³ so močno posegli v tradicionalno razlikovanje med značilnostmi govorjenega in zapisanega jezika. Eno od osrednjih vprašanj, ki so si jih zastavljali jezikoslovke in jezikoslovci, je, ali je računalniško posredovana komunikacija bolj podobna pisnemu ali govorjenemu jeziku. Do razvoja računalnikov in mobilnih naprav je bila to namreč ena osnovnih razlik v jezikoslovju, razlike med govorjenim in zapisanim pa jasno opredeljene (Crystal 2006; Dobrovoljc 2018). Vendar pa je za računalniško posredovano komunikacijo značilno, da združuje tako elemente govorjenega kot zapisanega jezika, obenem pa je »zaradi njene heterogenosti ni mogoče obravnavati kot ene enotne jezikovne zvrsti« (Dobrovoljc 2018: 104).

Pojav računalniško posredovane komunikacije je ustvaril potrebo, da pisni jezik postane primeren za družbene interakcije, ki se odvijajo pisno preko mobilnih naprav ali računalnikov, pri čemer so pomembni dejavniki inovacij in sprememb govornost (tj. zapis govora), semiotična kompenzacija in ekonomičnost (Androutsopoulos 2011: 154–155). Splošno javnost in tudi stroko pa je raba neknjižnega jezika v sporočilih vznemirila, predvsem pa se je pojavila bojazen, da bo jezik sporočil negativno vplival tudi na pisanje in rabo jezika v drugih položajih (Crystal 2008). O tovrstnih strahovih poroča tudi Kalin Golob (2008: 191), namreč da se »v/ slovenskih in tujih medijih /.../ predstavitev novih komunikacijskih tehnologij v zvezi z jezikom ustavljajo predvsem pri večji ali manjši zaskrbljenosti, kako te vplivajo na knjižni jezik in rabo jezika sploh«. Prav tako Michelizza (2007) v svojem članku navaja rezultate spletnih iskanj, ki potrjujejo obstoj strahov o ogroženosti slovenščine, predvsem v povezavi z jezikom na spletu.

Analiziranja računalniško posredovanih pisnih besedil se v slovenskem prostoru jezikoslovke in jezikoslovci pogosto lotevajo z vidika odstopanja od knjižne norme, čeprav intenca tvork in tvorcev omenjenih besedil ni pisati v skladu s knjižno normo. Obenem se sprašujejo tudi o tem, v katero jezikovno zvrst takšna besedila uvrstiti in kako te zvrsti sploh poimenovati. Bitenc (2021: 40) navaja, da se:

³ Termin računalniško posredovana komunikacija (angl. *computer-mediated communication*) zajema vsa sporočila, poslana s katere koli elektronske naprave.

/p/ri empiričnih raziskavah /.../ večkrat kot problem kažejo (pomanjkljiva) opredelitev posameznih jezikovnih zvrsti, nedefinirane meje in neuzaveščenost razmerij med njimi ter iz tega izhajajoče dileme glede terminološkega poimenovanja posameznih jezikovnih varietet.

3 Teorija socialnih zvrsti slovenskega jezika

Pri vprašanju zvrstnosti se jezikoslovke in jezikoslovci pogosto opirajo na Toporišičevo teorijo socialnih zvrsti, ki je bila v slovenski prostor vpeljana v obdobju strukturalizma. Vključena je v tri glavne priročnike: teoretično v slovnico in pravopis, v *Slovar slovenskega knjižnega jezika* pa preko kvalifikatorjev (Gruden 2021: 14–20). Na teoretičnih razlagah v pravopisu in slovnici temelji tudi shema v slovenskem izobraževalnem sistemu (Bitenc 2016: 100).

Toporišič (2000) socialne zvrsti jezika deli na knjižni jezik (zborni in knjižnopogovorni), pokrajinske pogovorne jezike in narečja.⁴ V pripadajoči shemi knjižni zvrsti hierarhično postavi nad neknjižni, obenem pa tudi vizualno jasno zameji in razmeji posamezne zvrsti, predvsem knjižno od neknjižnega. Njegovo dojetje zvrsti – in tudi, zakaj je to problematično – je najlažje ponazoriti s primerjavo, ki jo poda kar sam na začetku poglavja o Zvrsteh in snopih zvrsti (Toporišič 2000: 13):

Izraz slovenski jezik je pravzaprav samo pojem, podoben npr. pojmu iglavec: kakor je iglavec vedno le ali smreka, ali bor, ali jelka, ali macesen, ali ..., tako je tudi slovenski jezik vedno le ali knjižni, ali narečni, ali strokovni, ali ...

Stabej (2010: 198) teoriji socialnih zvrsti očita togost in preveliko shematičnost, »pri tem pa /teorija/ ne pojasnjuje resničnega dogajanja v jezikovni skupnosti, temveč ga skuša predvsem usmerjati«. Toporišičeva teorija socialnih zvrsti je bila deležna več kritik, ki jih v svoji monografiji povzema tudi Bitenc (2016: 104):

Največ kritičnih pomislekov in polemik so (bili) deležni sam izraz ‚socialne‘ zvrsti, togost shematičnega in binarnega razvrščanja jezikovnih zvrsti, prvenstvena vloga knjižne zvrsti glede na vse druge ter definiranje oz. normiranje splošno- oz. knjižnopogovornega jezika.

Na potrebo po novi opredelitvi socialnih zvrsti slovenskega jezika ali vsaj prenovitvi oziroma nadgradnji se opozarja že dalj časa (gl. Petek 2018), z željo po ponovnem premisleku pojmovanja jezikovne zvrstnosti slovenskega jezika in njeni aktualizaciji pa je bil tej temi posvečen tudi celoten Simpozij Obdobja leta 2003 (Kržišnik 2004: ix). A vendar, kot navaja Bitenc (2016: 104), je bilo predlogov za prenavo in izboljšavo relativno malo (gl. Makarova 2004; Skubic 2004; Smole 2004; Gliha Komac idr. 2021).

⁴ A vendar omenja tudi »značilnosti neknjižnega pogovornega jezika, ki rade vdirajo v knjižnopogovornega«, s čimer vsaj posredno priznava, da posamezne zvrsti le niso tako enotne, kot jih predstavi, kaže pa tudi na morebitno potrebo po definiranju vmesne zvrsti – neknjižnega pogovornega jezika (Toporišič 2000).

4 Jezikovne analize računalniško posredovane komunikacije

Na kratko predstavljamo objavljene jezikovne analize sporočil in spletnih besedil, pri čemer se osredotočamo na metodološki pristop in ugotovitve z vidika (ne)knjižne rabe jezika ali socialnih zvrsti.

V prvem desetletju 21. stoletja je nastalo največ jezikovnih analiz sms-ov (npr. Thurlow 2003; Ling 2005; Crystal 2008; v slovenskem prostoru Orel 2004; Jarnovič 2007; Kalin Golob 2008; Michelizza 2008), vendar pa so značilnosti, ki jih opisujejo, vsaj deloma povezane tudi s tehnološkimi omejitvami naprav, na katerih so bila sporočila tvorjena; to so zamudnost tipkanja na mobilne naprave z 12 ali 15 fizičnimi tipkami, omejitev na 160 znakov na sporočilo in cena sms-ov (Kalin Golob 2008).

Orel (2004) je analizirala mladostniške sms-e, zbrane v reviji *Frka*. Med drugim se v prispevku sprašuje o tem, v katere socialne zvrsti jezika uvrstiti sporočila. Kot eno od značilnosti sporočil kot besedilne vrste navaja tudi »menjavanje kodov znotraj jezikovnozvrstnih podsistemov: knjižnega, ki še vedno prevladuje – pogovornega jezika – narečja s prvinami slenga (sociolekta) v določenih sporočilih ali v enem samem«. Podobno Dobrovoljc (2008), ki se v prispevku osredotoča na e-poštna sporočila, ki jih obravnava tudi v odnosu odstopanja od knjižne norme, ugotavlja, da je za neformalna e-poštna sporočila značilno »mešanje prvin pogovornega jezika in knjižnega jezika na vseh jezikovnih ravnanah, ki se stopnjuje do meje neberljivosti« (Dobrovoljc 2008: 206).

Jakop (2008) raziskuje spletne forume z vidika upoštevanja pravopisnih pravil, pri čemer opaza »kršenja pravil o rabi velikih in malih črk, ločil in pisanja besed skupaj ali narazen«. Kot razloge navaja tako nepoznavanje slovenskega pravopisa kot tudi to, da je ena od lastnosti spletnih klepetov zapisana oblika pogovora. Meni, da bi bilo »treba sodobne komunikacijske pojave in njihove jezikovne lastnosti obravnavati pri pouku slovenščine«, da bi prek konkretnih primerov in opazovanja kršitev pravopisne norme v teh besedilih prispevali k »višji kultiviranosti tvorcev besedil v spletnem diskurzu in s tem k bolj kultiviranemu dialogu nasploh«. Kalin Golob (2008: 191) pa nasprotno ugotavlja, »da je za nove oblike komuniciranja, ki so ga omogočili novi mediji, nesmiselno postavljati ‚odklone od knjižnega jezika‘ za jedro analize«.

Kalin Golob (2008) je opravila jezikoslovno analizo 1042 sms-ov, ki so jih pripevali mladostniki in mladostnice. Zanje je značilen zapis po govoru, pri sms-ih staršev (n = 25) pa je neknjižni zapis manj pogost, njihova sporočila so bila namreč zapisana prevladujoče knjižno. Ugotavlja tudi, da novejšje oblike sporočanja spreminjajo rabo pisnega jezika, saj se v njih kaže, da predvsem mlajši uporabniki pogosto zapisujejo svoj pogovorni ali narečni jezik.

Jarnovič (2007) je v svoji raziskavi 910 naključno izbranim anketirancem zastavila vprašanja o jezikovni podobi sms-ov in odnosu do sms-ov ter o uporabi ločil,

zaključnega podpisa, presledkov in krajšav pri pisanju. Na vprašanje, kako pišejo sms-e, je podala možne odgovore v knjižni slovenščini, v pogovorni slovenščini, v angleščini in drugo. Odgovori so pokazali, da tisti z osnovno in srednjo izobrazbo, vključeni v vzorec, večinoma pišejo v pogovorni slovenščini, z višjo in visoko izobrazbo pa pretežno v knjižni.

Na vprašanje, ali jih sms-i v knjižni slovenščini motijo, je večina tistih z višjo in visoko izobrazbo odgovorila z ne, glede na njihove razlage pa avtorica sklepa, da »sms-e dojemajo kot pisno komunikacijo, /zato/ so se jim zdela pomembna tudi ,slovnična pravila za pisanje ter ,pismenost posameznika« (Jarnovič 2007: 67). Tudi tistih z osnovno ali srednjo izobrazbo sms-i v knjižni slovenščini ne motijo, iz njihovih utemeljitev pa je razvidno, da »nimajo negativnega odnosa do knjižnega jezika, jim pa sms-i pomenijo svojevrstno obliko diskurza, pri kateri se najpogosteje uporablja ,pogovorni‘ jezik, ,knjižni‘ jezik pa ima manjšo vlogo« (Jarnovič 2007: 67–68). V zaključku nakazuje na možnost, »da sms-i v bistvu predstavljajo dodatno razsežnost pisne kompetence posameznikov« (Jarnovič 2007: 77).

Jarnovič (2007: 67) sicer sama izpostavlja, »da knjižni jezik v sms-ih ni knjižni jezik v jezikovnosistemskem smislu in da pogovornega jezika v sms-ih ni mogoče enačiti s pogovornim jezikom, ki ga lahko slišimo na ulicah,« in dalje:

Izraza sta samo zasilni oznaki, dejanska jezikovna podoba sms-ov pa v bistvu nakazuje nekakšen svojevrstno specializiran diskurz /.../, /g/re za mešanico prvin knjižnega in pogovornega jezika, nekakšno vmesno obliko med govorjeno in pisno komunikacijo.

Novejša prispevka s tega področja sta članek Poteko (2023) o sporazumevalnih navadah in jezikovnih izbirah študentk in študentov v sporočilih ter Černetiča (2023), ki je analiziral predstavitevna besedila na Tinderju. Oba besedila analizirata v širšem kontekstu z upoštevanjem intence tvorcev in tvork.

5 Raziskava

5.1 Gradivo

Pridobili smo 349 sporočil, ki so jih maja 2023 prispevali dijakinje in dijaki 3. letnika z Gimnazije Vič. Pri uri slovenščine so na list prepisali do 20 sporočil, ki so jih prejeli, ob tem pa tudi starost tvorke oziroma tvorca in odnos, ki ga imajo z njimi (npr. prijatelj/-ica, sošolec/-ka, mama, oče ...). Iz gradiva smo izločili vsa sporočila, ki so bila v celoti tujejezična. Ostalo je 325 sporočil. Sporočil žensk, starih do vključno 29 let, je bilo 147, moških te starosti pa 112. Sporočil tvork med 30. in 55. letom je bilo 34, sporočil tvorcev te iste starostne skupine pa 24. Sporočil tvork in tvorcev nad 55 let je bilo le 8 (6 ženskih in 2 moška).⁵

⁵ Delitev na te tri starostne skupine se nam je zdela smiselna ravno z vidika vprašanja (ne)knjižnosti, raba pogovornih zvrsti se namreč z leti v povprečju spreminja. V obdobju najstništva naj bi bila

5.2 Določanje stopnje (ne)knjižnosti

Po kritičnem pregledu prispevkov, ki se analize večinoma lotevajo z vidika odstopanja od knjižne norme na leksikalni, morfološki in skladenjski ravni ter z vidika pravopisnih napak, smo želeli preizkusiti bolj celosten pristop, zato smo se odločili za stopenjsko razvrščanje sporočil glede na (ne)knjižnost. Po testnem razvrščanju, ki sva ga opravila avtorja prispevka, smo se odločili za štiri skupine, pri čemer je ena od skrajnosti najbolj knjižno (1), druga pa najbolj neknjižno (4); posameznih skupin od ena do štiri nismo podrobneje definirali, saj nas je zanimalo, kako to stopenjskost razvrščevalke in razvrščevalci intuitivno dojemajo in kakšnim implicitnim razvrščevalnim merilom bodo sledili.

Sporočila je razvrščalo dvanajst študentk in trije študenti različnih smeri drugostopenjskega študija Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. V tabeli 1 so navedeni njihovi demografski podatki.

Starost	Pokrajinski izvor	Smer študija
25	jugovzhodna Slovenija	slovenistika, primerjalna književnost
26	primorsko-notranjska	slovenistika, primerjalna književnost
26	osrednjeslovenska	slovenistika, primerjalna književnost
26	savinjska	splošno jezikoslovje
26	jugovzhodna Slovenija	anglistika, francistika
26	osrednjeslovenska	slovenistika, primerjalna književnost
26	osrednjeslovenska	anglistika
26	savinjska	germanistika
26	osrednjeslovenska	filozofija, primerjalna književnost
26	savinjska	slovenistika
27	savinjska	zgodovina
27	osrednjeslovenska	sociologija
27	gorenjska	anglistika
28	koroška	slovenistika, zgodovina
28	goriška	slovenistika, zgodovina

Tabela 1: Demografski podatki razvrščevalk in razvrščevalcev

Pred razvrščanjem so prejeli naslednje informacije: i) da je cilj določiti stopnjo knjižnosti v sporočilih, ii) da sporočila v skupine razvrščajo po intuiciji oziroma si ustvarijo lastne kriterije, iii) da razvrščajo v štiri skupine, pri čemer v prvo spadajo najbolj knjižna sporočila, v četrto pa najbolj neknjižna, in iv) da bodo poleg njih to

stopnja rabe neknjižnega jezika višja, kar povezujejo tudi z ugotovitvami, da je v tem obdobju najvišja tudi najstniška tendenca po nepodrejanju družbenim normam. Raba bolj knjižnega jezika naj bi bila najvišja med 30. in 55. letom starosti, potem pa spet začne upadati oziroma narašča raba neknjižnih zvrsti (Holmes 2013: 178–179).

počeli tudi drugi. Sporočila smo v treh naključnih sklopih prenesli v 1ko in pripravili obrazce za razvrščanje. Vse tri sklope so preko e-pošte prejeli na začetku julija 2023, za razvrščanje pa so imeli na voljo tri tedne. Prvi sklop sporočil (n = 125) je razvrstilo 15 oseb, drugega (n = 100) in tretjega (n = 100) pa 13 oseb.

5.3 Rezultati

V večini primerov se je pri razvrščanju pokazalo jasno težišče, v katero od skupin se uvršča posamezno sporočilo, čeprav so se odgovori razlikovali (gl. tabelo 2).

	1	2	3	4
<i>Kje pa si? Kdaj prideš?</i>	13	0	0	0
<i>Upam, da si gledal, ker tole je bilo nepozabno. Bravo Rogla</i>	11	4	0	0
<i>kako je blo</i>	4	10	1	0
<i>Oprosti da sem prej šla, upam da boš uživala</i>	6	9	0	0
<i>Pac ta tanou</i>	0	1	11	3
<i>Hahhaha koga sm vidla iz mojga busa</i>	0	4	9	0
<i>Maj bed meu sm na mute</i>	0	0	3	12
<i>S tem attitudom sploh ne bom sla zram</i>	0	0	5	8

Tabela 2: Primeri sporočil z rezultati razvrščanja

V prvo skupino (najbolj knjižno; povprečna ocena med 1,0 in 1,4) so uvrstili 29 sporočil. Pričakovano so vanjo uvrstili sporočila, ki ustrezajo knjižni normi (npr. *Luka, kdaj si boš vzel čas za moj telefon?*; *Bravo, čestitam.*). Poleg teh pa so v prvo skupino večinoma razvrstili tudi sporočila, ki minimalno odstopajo od knjižne norme: i) na koncu nimajo pike (npr. *Pravi, da prihaja domov; Grem zdaj. Sladoled imam*), ii) v zapisu števil ter kombinacije števil in besed (npr. *Bi šla tole v sredo ob 8ih gledat?*; *Kako se počutiš kot 18 letnica?*), iii) glede manjkajoče vejice, vendar samo ponekod in ne pri medstavčnih razmerjih (npr. *Ojla Maks, ali tebe zanimajo Fischer pancarji? LP; No lepo. Jaz te tudi vidim na Difu. Si športnik po duši.*). Na splošno v prvo skupino torej niso uvrstili le sporočil, ki povsem upoštevajo knjižno normo ter nimajo slovničnih in pravopisnih napak, ampak se je pri večini oblikoval nek interni kriterij, kaj še sodi v to kategorijo. Vse besede v naboru sporočil v prvi skupini so bile knjižne v zapisu, med besediščem pa ni bilo tujih, izrazito narečnih ali slengovskih besed. Presenetljivo v prvo skupino niso uvrstili sporočil, ki so sicer povsem ustrezala knjižni normi, a so bili v njih šumniki zapisani brez strešice.

V drugo skupino (povprečna ocena med 1,5 in 2,4) so uvrstili 103 sporočila, v katerih sicer prevladuje knjižni zapis besed, vendar pa vsebujejo tudi nekaj posameznih neknjižnih elementov. Ti so: i) posamezne samoglasniške redukcije (npr. *Rada te mam do zvezdic in nazaj; Midva bova že pr drevesu; kako je blo*), ii) izrazito pogovorna leksika (npr. *Hudo!*; *Čao, kdaj prideš?*), iii) šumniki, zapisani brez

strešic (npr. *Si ze doma, gres z mano?*; *Se nisem sla iz sluzbe.*), iv) izpust vejice med glavnim in odvisnim stavkom (npr. *Pokliči ko to prebereš*; *Javi se po telefonu ko bos doma, midva bova na zabavi*), v) druge pravopisne napake (npr. *Pojdi na avtobus iz odbojke.*) in vi) ponavljanje posamezne črke, po navadi samoglasnika (npr. *Kakooo siiii*). Za sporočila, ki so jih uvrstili v drugo skupino, je značilno tudi upoštevanje velike začetnice pri lastnih imenih (npr. *Ne morem v Lescah sem*; *Ja če ne bo pa Vičstock pršel k meni*). Razen redkih izjem v sporočilih druge skupine ni bilo tujih, izrazito slengovskih in narečnih besed.

V tretjo skupino (povprečna ocena med 2,5 in 3,4) so uvrstili 154 sporočil. Za to skupino je najbolj značilen zapis po govoru, ob tem pa tudi neuporaba ločil in velikih začetnic (razen na začetku sporočila, kar je lahko tudi posledica avtomatičnega zapisa). Primeri sporočil iz te skupine so: *Evo sm si dala v torbo dobis jutrii*; *Ok ce pridm napism*; *Mene je kr presenetla ta knjiga sm mislna da se bo ful bl vlekla*; *pa ta evrovizija mal propad*; *ja če je gledu messija igrt zdej zna*; *as biu to ti na ajdovščini*. Tuje, slengovske ali narečne besede ne prevladujejo, se pa pojavijo: *Moji potenciali so vsiji kt tko pridt do vrha steng u bloku*; *Hey kok časa/wlje maš v sredo it v mesto*; *Lmao kaj je ta naslov*; *oblikovna v lajfu ni vidla mentalno stabilnga človeka*.

V četrto skupino (povprečna ocena med 3,5 in 4,0) so uvrstili 39 sporočil, za katera je značilno, da so: i) povsem narečna (npr. *Zns kaj ti bom reku, jutr vle na Rožanca, ob 21ih, i ga spihnemo skupi, moze?*), ii) vključujejo več tujejezičnih elementov, predvsem angleške leksike (npr. *Si me imagino*; *zdele sva skupi pošerala 2 brain cella, upam da bojo kmal zrasle nove mozgansek celic*; *Maj bed meu sm na mute*), iii) vsebinsko in jezikovno obscena/vulgarna (npr. *Use picke bojo mokre k bos sla mim*; *Kera sica je arja*).

Posebej problematičnih za razvrščanje pa je bilo devet primerov, ki so jih razvrstili v vse štiri skupine, z zastopanostjo vsaj dva odgovora na skupino (gl. tabelo 3).

	1	2	3	4
<i>Ojla kul. Sva se z Zarjo menila, da bi se dobili jutri. Se slišimo, mwa</i>	2	8	3	2
<i>opaa to pomen da je bil en fant</i>	2	4	7	2
<i>Pridm gor</i>	2	6	5	2
<i>Kako smoo</i>	3	6	4	2
<i>MAVAAA TOOOOO</i>	2	4	6	3
<i>Kakooo siiii</i>	3	5	5	2
<i>ok hvala ti</i>	4	7	2	2
<i>Prid do najuuu pa naju bo Anja pobrala</i>	4	5	4	2
<i>hvalati</i>	2	3	5	5

Tabela 3: Problematični primeri z vidika razvrščanja

Ker je lahko pri tovrstnem razvrščanju sporočil problem tudi umanjkanje konteksta, smo se odločili, da sedmim razvrščevalcem in razvrščevalkam pošljemo še eno nalogo, in sicer ponovno razvrščanje le nekaterih sporočil, ki pa smo jih predhodno postavili v pogovor (gl. tabelo 4). Poleg problematičnih primerov iz tabele 3 smo vključili tudi sporočila, ki so jih prej ocenili enotno, da bi z njimi preverili zanesljivost razvrščanja. Sporočilom so tokrat določali stopnjo (ne)knjižnosti v besedilnem dokumentu. Poslana so jim bila oktobra 2023, na voljo pa so imeli en teden. Kljub dodanemu kontekstu so vsa testna sporočila razvrstili enako kot prvič.

<p>A: <i>hej hej</i> A: <i>mas slucajn cifro od jakoba</i> A: <i>k ga neki rabm za ekskurzijo</i></p> <p>A: <i>ok hvala ti</i></p>	<p>B: <i>Sam mal da pogledam</i> B: <i>Ja mam ja</i> B: <i>Dobis</i></p>
---	--

Tabela 4: Sporočilo *ok hvala ti* v kontekstu

Pokazalo se je, da so sporočila s sobesedilom razvrstili bistveno bolj enotno, obenem pa tudi, da knjižnost konteksta, v katerega je postavljeno sporočilo, vpliva na njihovo odločitev. To smo posebej preverjali pri dveh primerih, ki smo ju ponovili v različnih kontekstih (gl. tabeli 5 in 6).

<p>bolj knjižni kontekst (povpr. razvrščanja 1,9)</p>	<p>A: <i>lahko prideš pome zvečer ob 9h?</i> A: <i>pred Kinodvor</i> A: <i>hvalati</i></p>	<p>B: <i>Seveda, kam?</i> B: <i>Velja.</i></p>
<p>bolj neknjižni kontekst (povpr. razvrščanja 2,9)</p>	<p>A: <i>ej a mi pošleš pls nalogo za mato</i> A: <i>14 pa 15 mislim da</i> A: <i>hvalati</i></p>	<p>B: <i>loh, kera ti pa manka</i> B: <i>ok pošlem</i></p>

Tabela 5: Sporočilo *hvalati* v dveh kontekstih

bolj knjižni kontekst (povpr. razvrščanja 2,0)	A: <i>Kakšen je plan za danes?</i> A: <i>Kaj pa glede prevoza?</i>	B: <i>Dobimo se pri Urški in gremo v kino</i> B: <i>Prid po najuuu pa naju bo Anja pobrala</i> B: <i>Ni problema</i>
bolj neknjižni kontekst (povpr. razvrščanja 2,9)	A: <i>Prid po najuuu pa naju bo Anja pobrala</i> A: <i>Pomoje okol dveh je kul</i>	B: <i>Okiii kdaj pa</i> B: <i>Važiiii</i>

Tabela 6: Sporočilo *Prid po najuuu pa naju bo Anja pobrala* v dveh kontekstih

Preverili smo tudi, ali naš, sicer precej naključen nabor sporočil pritrjuje ugotovitvam, da je neknjižna raba jezika načeloma pogostejša pri mladih (Hilte 2019; Kalin Golob 2008; Holmes 2013). Rezultati so prikazani v tabeli 7.

	ženske		moški		ženske		moški	
Ocena knjižnosti	do 29 let		do 29 let		30+ let		30+ let	
1,0–1,5	7	4,76 %	5	4,46 %	20	50,00 %	12	46,15 %
1,6–2,5	55	37,41 %	27	24,11 %	17	42,50 %	14	53,85 %
2,6–3,5	74	50,34 %	71	63,39 %	3	7,50 %	0	0,00 %
3,6–4,0	11	7,48 %	9	8,04 %	0	0,00 %	0	0,00 %
	147		112		40		26	

Tabela 7: Stopnja (ne)knjižnosti v sporočilih glede na spol in starost

Čprav gre za majhen in nereprezentativen vzorec, se kaže, da so sporočila tvork in tvorcev, starejših od vključno 30 let, bolj knjižna od sporočil mlajših.

6 Sklep

V prispevku smo preizkusili pristop laičnega stopenjskega ocenjevanja jezikovne (ne)knjižnosti sporočil; izkazalo se je, da ocenjevalke in ocenjevalci sporočila na štiristopenjski lestvici (od najbolj knjižno do najbolj neknjižno) razvrščajo razmeroma enotno. To nakazuje, da je jezikovno knjižnost oziroma standardnost mogoče pojmovati kot lastnost celotnega sporočila, da je ta odvisna od kontekstualnih dejavnikov in da ima stopenjsko naravo.

Skupine sporočil se po svojih jezikovnih lastnostih ne ujemajo z obstoječimi zvrstnimi delitvami slovenščine. Obenem rezultati kažejo, da natančno jezikovno razmejevanje posameznih zvrsti ni mogoče; sporočila se po stopnji (ne)knjižnosti ne razvrščajo le po posameznih skupinah, ampak tudi znotraj njih. Za ponazoritev: v drugi skupini so sporočila s povprečnimi vrednostmi od 1,5 do 2,4, stopenjskost, ki jo skušamo opisati, pa se kaže tudi znotraj skupine: najbolj knjižno na tem intervalu je sporočilo *Rada te mam do zvezdic in nazaj* (1,5), na sredini je recimo *zmoli en rozni venec* (2,0), na drugi skrajnosti pa *a greš z mano jutri zjutri* (2,4). Meja med posameznimi skupinami ni trdna ali ostro začrtana, vendar pa se kažejo jasne tendence, kaj je (za uporabnike in uporabnice slovenščine) bolj in kaj manj (ne)knjižno.

Tovrstno stopenjsko razvrščanje se zdi metodološko bolj smiselno od pristopov, ki besedila obravnavajo z vidika odklonov od knjižne norme po posameznih jezikovnih ravneh, saj jih tako ne pojmujejo kot skupek le jezikovnih značilnosti, ampak tudi intence tvorke oziroma tvorca in konteksta, kar vse opredeljuje (ne)knjižnost besedil. Metodološko vprašanje, ki ostaja, pa je, kako te skupine poimenovati. Bolj in manj knjižno oziroma neknjižno le zasilno nadomešča oznake, ki jih imamo v teoriji na voljo.

Literatura

Androutsopoulos, Jannis, 2011: Language change and digital media: A review of conceptions and evidence. Coupland, Nikolas in Kristiansen, Tore (ur.): *Standard languages and language standards in a changing Europe*. Oslo: Novus press. 145–159.

Bitenc, Maja, 2016: *Z jezikom na poti med Idrijskim in Ljubljano*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Bitenc, Maja, 2021: Med realnostjo in samooceno jezikovne rabe. Bitenc, Maja, Stabej, Marko in Žejn, Andrejka (ur.): *Sociolingvistično iskrenje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 35–56.

Crystal, David, 2006: *Language and the Internet*. New York: Cambridge University Press.

Crystal, David, 2008: *Txtng: The Gr8 Db8*. Oxford: Oxford University Press.

Črnetič, Jan, 2023: *Jezik iskalcev ljubezni na zmenkarskih portalih Tinder in Ona-on*. Maribor: Kulturni center Maribor, zavod za umetniško produkcijo in založništvo.

- Dobrovoljc, Helena, 2008: Jezik v e-poštnih sporočilih in vprašanja sodobne normativisti-ke. Košuta, Miran (ur.): *Slovenščina med kulturami*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 295–314.
- Dobrovoljc, Kaja, 2018: *Leksikalne prvine govornega jezika v uporabniških spletnih vsebinah: primer večbesednih diskurzivnih označevalcev*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Gliha Komac, Nataša, Race, Duša idr., 2021: *Družbene zvrsti in besedilne vrste v slovenskem jeziku*: <https://kje-je-kaj-v-slovnici.xn--franek-l2a.si/zvrstnost/ss/2>. (Dostop 10. 11. 2023.)
- Gruden, Ana, 2021: Pojmovanje socialne zvrstnosti pri govornih slovenščine in vpliv šolanja. Bitenc, Maja, Stabej, Marko in Žejn, Andrejka (ur.): *Sociolingvistično iskrenje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 13–33.
- Hilte, Lisa, 2019: *The social in social media writing: The impact of age, gender and social class indicators on adolescents' informal online writing practices*. Doktorska disertacija. Antwerp: University of Antwerp.
- Holmes, Janet, 2013: *An introduction to Sociolinguistics*. New York: Routledge.
- Jakop, Nataša, 2008: Pravopis in spletni forumi – kva dogaja? Košuta, Miran (ur.): *Slovenščina med kulturami*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 315–327.
- Jarnovič, Urška, 2007: Diskurzivne značilnosti SMS-ov. *Jezik in slovstvo* 52/2. 61–79.
- Kalin Golob, Monika, 2008: SMS-sporočila treh generacij. Košuta, Miran (ur.): *Slovenščina med kulturami*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 283–294.
- Kržišnik, Erika, 2004: Spremnna beseda. Kržišnik, Erika (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem*. Obdobja 22. Ljubljana: CSDTJ pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. IX–X.
- Ling, Rich, 2005: The Sociolinguistics of SMS: An Analysis of SMS Use by a Random Sample of Norwegians. Ling, Rich in Pedersen, Per E. (ur.): *Mobile Communications: Re-Negotiation of the Social Sphere*. London: Springer. 335–350.
- Makarova, Irina, 2004: Mehanizem jezikovnega prilagajanja in variantnost sodobne ljubljanske. Kržišnik, Erika (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem*. Obdobja 22. Ljubljana: CSDTJ pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 287–296.
- Michelizza, Mija, 2007: Splet stereotipov o spletni slovenščini. Novak Popov, Irena (ur.): *Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj*. 43. SSJLK. Ljubljana: CSDTJ pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 206–210.
- Michelizza, Mija, 2008: Jezik SMS-jev in SMS-komunikacija. *Jezikoslovni zapiski* 14/1. 151–166.
- Orel, Irena, 2004: Sporazumevanje nekoč in danes – od vzorcev pogovorov do mladostniških SMS-ov. Kržišnik, Erika (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem*. Obdobja 22. Ljubljana: CSDTJ pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 407–422.
- Petek, Tomaž, 2018: Socialne in funkcijske zvrsti v slovenskem jezikoslovju. *Jezikoslovni zapiski* 24/2. 55–67.
- Poteko, Ina, 2023: Sporazumevalne navade in jezikovne izbire študentk in študentov v sms-ih in sporočilih iz mobilnih aplikacij. Vogel, Jerca (ur.): *Slovenski jezik, literatura, kultura in digitalni svet(ovi)*. 59. SSJLK. Ljubljana: Založba Univerze. 105–114.

Skubic, Andrej E., 2004: Sociolekti od izraza do pomena: kultiviranost, obrobje in eksces. Kržišnik, Erika (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem*. Obdobja 22. Ljubljana: CSDTJ pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 297–320.

Smole, Vera, 2004: Nekaj resnic in zmot o narečjih v Sloveniji danes. Kržišnik, Erika (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem*. Obdobja 22. Ljubljana: CSDTJ pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 321–330.

Stabej, Marko, 2010: *V družbi z jezikom*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko.

Thurlow, Crispin, 2003: Generation Txt? The Sociolinguistics of Young People's TextMessaging. *Discourse Analysis Online* 1/1.

Toporišič, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.